

УДК 378.017:[316.77:303.446.2]-047.22]:[378.016:81*243](045)
DOI: 10.24144/2524-0609.2024.54.24-27

Бондар Галина Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра іноземних мов

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м.Умань, Україна

galyna72bondar@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-7321-8137>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗВО

Анотація. Мета статті: розгляд особливостей формування міжкультурної комунікативної компетенції студентів у процесі навчання іноземних мов у ЗВО в контексті сучасних підходів. Методи дослідження: опис, аналіз, узагальнення та систематизація поглядів дослідників. Розглянуто поняття комунікації, міжкультурної комунікативної компетенції, визначено спектр напрямів формування міжкультурної комунікативної компетенції в умовах навчання іноземних мов у ЗВО. Представлено теоретичний аналіз уявлень про міжкультурну комунікативну компетенцію у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Міжкультурна комунікативна компетенція – це сформований комплекс знань і вмінь, що дасть змогу особистості, як комуніканту адекватно й ефективно вступати в комунікацію з представниками інших культур. Оволодіння міжкультурною комунікативною компетенцією інтегруватиме особистість в систему світової та національних культур, усуне, попередить конфліктні ситуації та непорозуміння. Той, хто вивчає іноземну мову, повинен не лише вміти правильно формулювати думки іноземною мовою, він повинен також дотримуватися культурних норм, прийнятих у носіїв мови, що вивчається. Потреба в міжкультурній комунікації сьогодні очевидна в багатьох професійних сферах. Оскільки профілі людей, які беруть участь у тій чи іншій діловій взаємодії, стають все більш багатонаціональними та мультикультурними, здатність ефективно спілкуватися через культурні кордони часто очікується від випускників, які прагнуть практикувати в різних професійних середовищах.

Ключові слова: культура, комунікація, комунікант, викладач, вивчення.

Вступ. Здатність ефективно взаємодіяти з людьми іншого культурного та етнічного походження, які мають інший світогляд, переконання, цінності, стилі життя, звичаї, стала все більш важливою компетенцією в різних комунікативних контекстах і набула особливої актуальності в епоху зростання географічної та професійної мобільності, тобто в епоху активного руху людей і знань (технологій) через міжнародні кордони.

Людський прогрес змінює навколишній світ дуже швидкими темпами. Він змінює стиль спілкування людей один з одним, сприймання людьми себе та інших; він дає доступ до більшого обсягу інформації, ніж було потрібно, одним натисканням кнопки.

Мультикультурна грамотність і глобальна обізнаність є необхідними для ефективної комунікації та досягнення найкращих результатів.

Спеціалісти з різних куточків світу стають більш взаємопов'язаними завдяки інформаційно-комунікативним технологіям. Вони можуть приймати участь у міжнародних конференціях і семінарах, що проводять іноземною мовою. Можуть працювати над одним і тим же проектом, як синхронно, так і асинхронно. Асинхронний режим передбачає роботу за власним графіком та у власному темпі.

Міжкультурна комунікативна комунікація, як зазначає М.Галицька, стає все більш важливою в міжнародному бізнесі через зростаючу потребу в спеціалістах, які здатні керувати командами міжнародних співробітників. Вона стає джерелом таких переваг для ділових партнерів та їхніх організацій, як: швидке вирішення проблем, прийняття більш зважених рішень, підвищення продуктивності, стабільність робочого процесу, міцні ділові стосунки та покращення професійного іміджу. Вона синтезує у собі комплекс знань,

цінностей, зразків поведінки, характерних для ситуацій ділового спілкування, а також умінь гнучко реалізовувати їх на практиці з метою забезпечення ефективності спільної діяльності [1, с.27].

Отже, можна погодитися з Д.Пустовойченко, що міжкультурна комунікативна компетенція – це здатність налагодити взаємовідносини з представниками інших культур навіть при середньому володінні іноземною мовою на основі знання, розуміння та дотримання універсальних правил і норм поведінки, що складають міжнародний етикет спілкування [2, с.103].

І вона, як наголошує О.Дмитрук, здійснюється на основі сприйняття і розуміння поведінкових характеристик представників інших культур, формування уявлень про їх наміри, думки, емоції, установки, що є основою для встановлення з ними узгоджених дій і особливого роду стосунків [3, с.74].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему міжкультурної комунікативної компетенції розглядали в своїх дослідженнях Д.Пустовойченко (формування міжкультурної комунікативної компетенції майбутніх психологів засобами іноземної мови як один з пріоритетних напрямків професійної підготовки); Н.Воронкова (формування міжкультурної компетенції особистості в процесі навчання іноземної мови); М.Галицька (міжкультурна комунікація та її значення для професійної діяльності майбутніх фахівців); О.Дмитрук (міжкультурна комунікація у сфері вищої освіти); О.Кричківська (міжкультурна комунікація у системі сучасних підходів); О.Тур (міжкультурна комунікація як складова професійної діяльності майбутнього спеціаліста); Н.Приходько (формування міжкультурної комунікації у процесі опанування іноземною мовою); А.Постригань (мова як інструмент міжкультурної

комунікації для формування особистості); С.Іць (професійна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови в медіа освітньому контексті).

У цілій низці наукових і методичних джерел вказується, що процес формування міжкультурної комунікативної компетенції пов'язаний із визнанням і розумінням особливостей своєї та культури, мова якої вивчається, тобто йдеться про діалог культур, а не просто про спілкування з представниками інших лінгвосоціумів.

До теорії міжкультурної комунікації тісно прилягають дослідження у сфері лінгводидактики, герменевтики, лінгвістичної персонології, етнориторики і когнітивного моделювання.

Міжкультурна комунікація, у дослідженнях О.Кричківської, вже давно перестала бути приналежністю лише вузької сфери іноземних мов, а розширилася на всю сферу гуманітарного, міжпредметного знання [4, с.89].

Термін «міжкультурна комунікація» також визначає О.Тур, як адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, що належать до різних культур. Це спілкування людей із різними культурними віруваннями, освітою, ціннісними орієнтаціями, манерою поведінки [5, с.26].

Як зазначають дослідники, зокрема Н.Приходько, міжкультурна комунікація дозволяє ефективно брати участь у процесі міжетничної комунікації в реаліях глобалізованого світу [6, с.115].

Для позначення міжкультурного спілкування використовується множина термінів, як зазначає О.Кричківська, які часто дублюють один одного: міжкультурна комунікація, інтеркультурна комунікація (intercultural communication), крос-культурна комунікація (cross-cultural communication), транскультурна комунікація (transcultural communication), контркультурна комунікація (contrcultural communication) [4, с.89].

Отже, спираючись на основні підходи учених до визначення міжкультурної комунікативної компетенції, ми розуміємо під даною компетенцією сформований комплекс знань і вмінь, що дасть змогу людині адекватно й ефективно вступати в комунікацію з представниками інших культур, зрозуміти їхні погляди й думки, змінювати свою поведінку, вирішувати конфліктні ситуації в процесі спілкування.

Аналіз праць науковців, дозволив визначити наступні складові міжкультурної комунікативної компетенції: загальнокультурні (знання загальнокультурної системи цінностей, що є характерною для різних країн); лінгвокультурні (знання лексичних та граматичних одиниць іноземної мови; уміння отримувати культурно-історичну інформацію); соціокультурні (володіння вербальними та невербальними засобами, дотримання етичних та етикетних мовленнєвих норм; знання про національний характер, світогляди, психологію та менталітет); професійні (володіння системою знань, умінь, навичок у професійній сфері; вміння застосовувати знання в умовах комунікації з представником іншої культури).

Мета статті: розгляд особливостей формування міжкультурної комунікативної компетенції студентів у процесі навчання іноземних мов у ЗВО в контексті сучасних підходів. **Методи дослідження:** опис, аналіз, узагальнення та систематизація поглядів дослідників, які висвітлені у науковій педагогічній та теоретико-

методичній літературі, що висвітлює питання формування міжкультурної комунікативної компетенції.

Виклад основного матеріалу. Вивчення іноземної мови сьогодні – це набагато більше, ніж засвоєння словникового запасу та розвиток мовних навичок. Ті, хто вивчають іноземну мову, повинні вміти ефективно взаємодіяти, використовуючи як мовні, так і немовні ресурси, з представниками з інших країн іноземною мовою.

За кожним іноземним словом стоїть суб'єктивне, властиве тільки даній лінгвокультурі, своєрідне враження про світ.

Сформована міжкультурна комунікативна компетенція дозволить особистостям розуміти, цінувати і адаптуватися в міжкультурній взаємодії. Міжкультурна комунікація дозволить здійснювати міжсуб'єктну взаємодію, спрямовану на ефективне виконання професійних обов'язків [6, с.117].

Науковці виділяють у міжкультурній комунікативній компетенції наступні навички, або компоненти: допитливість і відкритість, готовність призупинити недовіру до інших культур і віра у власну; знання про соціальні групи у власній країні та країні співрозмовника, а також про загальні процеси суспільної та індивідуальної взаємодії; навички інтерпретації; навички взаємодії: здатність здобувати нові знання про культуру та культурні практики, а також здатність оперувати знаннями, поглядами та навичками в умовах спілкування та взаємодії в реальному часі; критична культурна обізнаність: здатність критично і на основі чітких критеріїв оцінювати перспективи і продукти у власній та інших культурах і країнах.

Ефективна міжкультурна комунікація в професійному середовищі є джерелом таких переваг для ділових партнерів та їхніх організацій, як: швидке вирішення проблем, прийняття більш зважених рішень, підвищення продуктивності, стабільність робочого процесу, міцні ділові стосунки та покращення професійного іміджу. Але багато співрозмовників, які представляють різні культурні традиції, можуть відчувати труднощі у розумінні та спілкуванні один з одним, а також у правильній інтерпретації вербальних і невербальних повідомлень. Важливо, щоб учасники ділових зустрічей навчилися розуміти правила, які формують ці зустрічі, і були здатні конструювати світ з точки зору свого ділового партнера.

Здавалося б, навчання іноземної мови повинне бути зосереджене на розвитку мови та навичок, які студенти, найімовірніше, використовуватимуть на своєму майбутньому робочому місці. Однак слід підкреслити, що коли студенти вийдуть з мовної аудиторії, їм також потрібно буде вести справи іноземною мовою, а не просто обговорювати справи іноземною мовою. Тому вони також повинні бути обізнані з культурою робочого місця в інших країнах, окрім їхньої власної.

Міжкультурну компетенцію на міжнародному ринку праці можна визначити як здатність людини у використанні набору знань, навичок та особистих якостей для успішної роботи з людьми з різних національно-культурних середовищ як вдома, так і за кордоном. Це означає, що студенти, які вивчають іноземну мову повинні навчитись розуміти, як культура впливає на ділову взаємодію та її результати. Вони повинні дізнатись про відмінності та подібність між культурними цінностями та очікуваннями, які є характерними для ділових партнерів тої чи іншої корпоративної зустрічі.

Вони повинні усвідомлювати той факт, що ефективна ділова комунікація в міжнародному середовищі дасть змогу працівникам з різних культур працювати разом.

Оскільки наслідки неефективної комунікації між людьми з різних культурних середовищ можуть варіюватися від образи діловими партнерами один одного до краху всього бізнесу, студенти, які вивчають іноземну мову, повинні усвідомлювати, що міжкультурна компетенція є важливим інструментом у вирішенні культурних розбіжностей, оскільки ділові партнери, ймовірно, мають різні підходи та ставлення до вирішення суперечок.

Ті, хто вивчає іноземну з урахуванням культурних особливостей, як правило, більш готові докладати додаткових зусиль і терпіти невдачі під час співпраці з партнерами з іншого культурного середовища. Вони також можуть з більшою ймовірністю шукати нові міжнародні ділові контакти та досліджувати інші міжнародні ринки, оскільки вони краще підготовлені до управління невизначеністю, пов'язаною з адаптацією до незнайомих ситуацій і середовищ. Крім того, важливою частиною розуміння тонкощів міжкультурної комунікації у світі бізнесу є усвідомлення того, як структура компанії та її організаційна культура впливають на стосунки між її працівниками.

Тому одним з головних завдань дисципліни «іноземна мова» є підготовка студентів до ефективного спілкування з представниками різних культур. Викладачі іноземної мови повинні надати студентам необхідні знання, навички та установки для більш ефективного спілкування в різноманітних реальних ситуаціях і з широким спектром цілей.

Отже, як зазначає Н.Воронкова, однією із задач сучасної освіти науковці називають створення умов для набуття студентами досвіду міжкультурного спілкування, навчання студентів навичкам та вмінням спілкування з представниками різних культур, в процесі якого відбувається формування міжкультурної комунікативної компетенції людини [7, с.443-444].

Всебічне оволодіння іноземною мовою студентами сприятиме мобільності українських фахівців у світі і відповідатиме міжнародним уявленням щодо основних компетенцій сучасного фахівця [8, с.114].

Викладачі повинні дати студентам комунікативні навички, щоб вони розуміли, яка мова їм потрібна, як спілкуватися та співпрацювати з колегами. А також

мовну обізнаність, щоб знати, яку нову мову їм потрібно вивчити, а також які різновиди вже вивченої мови їм потрібно вибрати.

Отже, кожне заняття з іноземної мови, де б воно не проходило, у школі чи в стінах університету - це повинна бути практична зустріч з іншою культурою, насамперед через її основний носій - мову. Формування міжкультурної комунікативної компетенції повинно здійснюватися в процесі мовленнєвої взаємодії: аудіювання, читання, говоріння, письма, як під час проведення аудиторних занять, так і позааудиторної роботи з студентами.

Введення елементів культури в процес викладання іноземної мови є необхідною потребою сьогодення, оскільки усвідомлення та відокремлення ознак відмінностей різних культур, толерантне ставлення до цих відмінностей стимулює лінгвістичний, когнітивний, соціальний розвиток студентів [8, с.114].

Погоджуємось з С.Іць, що сьогодні сучасні викладачі іноземної мови повинні володіти знаннями, які значно перевершують знання своїх студентів, бути в курсі популярних сайтів, володіти інформацією, яка їм подається, тоді вони будуть готові направити знання і думки своїх студентів в правильне русло, дати відповідь на питання, допомогти розібратися у суті речей. Від цього залежить формування особистості студентів, їх бачення та сприйняття навколишньої дійсності [9, с.78].

Висновки. Міграція між різними професіями сьогодні є звичним явищем, багато країн світу все більше залежать від іноземних працівників. Неминучість міжкультурної комунікації є очевидною. Потреба в міжкультурній комунікації є очевидною в багатьох професійних сферах. Оскільки профілі людей, які беруть участь у тій чи іншій діловій взаємодії, стають все більш багатонаціональними та мультикультурними, здатність ефективно спілкуватися через культурні кордони часто очікується від випускників, які прагнуть практикувати в різних професійних середовищах. Представлений у дослідженні теоретичний і практичний матеріал є перспективним для продовження досліджень із зазначеної теми, як для створення навчального посібника, так і для розроблення онлайн-тренінгів. Впровадження в освітню практику розглянутих підходів сприятиме оптимізації процесу педагогічної освіти у ЗВО загалом.

Список використаної літератури

1. Галицька М.М. Міжкультурна комунікація та її значення для професійної діяльності майбутніх фахівців. Освітологічний дискурс. 2014. Вип.2. С.23-32.
2. Пустовойченко Д.В. Формування міжкультурної комунікативної компетенції майбутніх психологів засобами іноземної мови як один з пріоритетних напрямків професійної підготовки. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. Вип.4 (63). С.102-107.
3. Дмитрук О. Міжкультурна комунікація у сфері вищої освіти. Актуальні питання іноземної філології. 2018. Вип.9. С.71-78.
4. Кричківська О. Міжкультурна комунікація у системі сучасних підходів. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2007. Вип.5. С.88-96.
5. Тур О.М. Міжкультурна комунікація як складова професійної діяльності майбутнього спеціаліста. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2014. Вип.16. С.201-205.
6. Приходько Н.Г. Формування міжкультурної комунікації у процесі опанування іноземною мовою. Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м.Київ, 5 березня 2016 р.). Київ: КНЕУ, 2016. С.115-117.
7. Воронкова Н.Р. Формування міжкультурної компетенції особистості в процесі навчання іноземної мови. Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство). 2012. Вип.104, Ч.2. С.443-447.
8. Постригань А.В. Мова як інструмент міжкультурної комунікації для формування особистості. Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м.Київ, 15 березня 2016 р.). Київ: КНЕУ, 2016. С.112-115.
9. Іць С.В. Професійна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови в медіа освітньому контексті. Журналістика. Філологія. Медіа-освіта: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м.Полтава, 2-3 жовтня 2014 р.). Полтава: ПНПУ імені

В.Г. Короленка, 2017. С.75–79.

References

1. Halyska, M.M. (2014). Mizhkulturna komunikatsiia ta yii znachennia dlia profesiinoi diialnosti maibutnikh fakhivtsiv [Intercultural communication and its importance for professional activity of future specialists]. *Osvitolohichni dyskurs*, 2, 23–32. (in Ukrainian).
2. Pustovoichenko, D.V. (2018). Formuvannia mizhkulturnoi komunikativnoi kompetentsii maibutnikh psykholohiv zasobamy inozemnoi movy yak ody z priorityetnykh napriamkiv profesiinoi pidhotovky [Formation of intercultural communicative competence of future psychologists by means of foreign language as one of the priority areas of professional training]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnogo universytetu im. V.O.Sukhomlynskoho. Serii: Pedahohichni nauky*, 4 (63), 102–107. (in Ukrainian).
3. Dmytruk, O. (2018). Mizhkulturna komunikatsiia u sferi vyshchoi osvity [Intercultural communication in higher education]. *Aktualni pytannia inozemnoi filolohii*, 9, 71–78. (in Ukrainian).
4. Krychivska, O. (2007). Mizhkulturna komunikatsiia u systemi suchasnykh pidkhodiv [Intercultural communication in the system of modern approaches]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu im. V.Hnatiuka. Serii: Pedahohika*, 5, 88–96. (in Ukrainian).
5. Tur, O.M. (2014). Mizhkulturna komunikatsiia yak skladova profesiinoi diialnosti maibutnogo spetsialista [Intercultural communication as a component of professional activity of future specialist]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*. 2014.. 16. 201–205. (in Ukrainian).
6. Prykhodko, N.H. (2016). Formuvannia mizhkulturnoi komunikatsii u protsesi opanuvannia inozemnoiu movoiu [Formation of intercultural communication in the process of foreign language acquisition]. *Strategii mizhkulturnoi komunikatsii v movnii osviti suchasnoho VNZ – Proceedings of International scientific conference* (pp.115–117). KNEU. (in Ukrainian).
7. Voronkova, N.R. (2012). Formuvannia mizhkulturnoi kompetentsii osobystosti v protsesi navchannia inozemnoi movy [Formation of intercultural competence of a personality in the process of learning a foreign language]. *Naukovi zapysky KDPU. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 104 (2), 443–447. (in Ukrainian).
8. Postryhan, A.V. (2016). Mova yak instrument mizhkulturnoi komunikatsii dlia formuvannia osobystosti [Language as an instrument of intercultural communication for personality development]. *Strategii mizhkulturnoi komunikatsii v movnii osviti suchasnoho VNZ VNZ – Proceedings of International scientific conference* (pp.112–115). KNEU. (in Ukrainian).
9. Its, S.V. (2017). Profesiina kompetentnist maibutnogo vchytelia inozemnoi movy v media osvitnomu konteksti [Professional competence of the future foreign language teacher in the media educational context]. *Zhurnalistyka. Filolohiia. Media-osvita – Proceedings of All-Ukrainian scientific conference* (pp.75–79). PNU imeni V.H.Korolenka. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 15.03.2024 р.

Стаття прийнята до друку 20.03.2024 р.

Bondar Galyna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Department of Foreign Languages

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

PECULIARITIES OF DEVELOPING STUDENTS' INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract. The aim of the article is to examine peculiarities of forming students' intercultural communicative competence in the process of teaching foreign languages in the context of modern approaches. Methods of the research: description, analysis, generalisation and systematisation of researchers' views, which are presented in scientific pedagogical literature, dedicated to issues of the development of intercultural communicative competence. The article considers concepts of communication and intercultural communicative competence and identifies a range of directions for the formation of intercultural communicative competence. Theoretical analysis of concepts of competence in the works of domestic and foreign scholars is presented. It is proved that intercultural communicative competence is knowledge and skills that will allow a person, as a communicator, to adequately and effectively communicate with representatives of other cultures. Mastering intercultural communicative competence will integrate the individual into the system of world and national cultures, and eliminate and prevent conflicts and misunderstandings. It is concluded that a foreign language learner should not only be able to correctly formulate thoughts in a foreign language, but should also adhere to cultural norms accepted by native speakers of the language being studied. The need for intercultural communication is evident in many professional fields today. As profiles of the people involved in given business interactions become increasingly multicultural, the ability to communicate effectively across cultural boundaries is often expected of graduates who seek to practice in different professional environments. The implementation of approaches considered in the study will help to optimise the process of teacher education at higher education institutions in general.

Key words: culture, communications, communicator, lecturer, learning.